

Utredning inom fastigheten Odensåker 4:1, Skärblacka

Arkeologisk utredning, etapp 1

Odensåker 4:1
Kullerstads socken
Norrköpings kommun
Östergötland

Mattias Jobansson

Utredning inom fastigheten Odensåker 4:1, Skärblacka

Arkeologisk utredning, etapp 1

Odensåker 4:1
Kullerstads socken
Norrköpings kommun
Östergötland

Mattias Johansson

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 57 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2016

Omslagsfoto:
Foto: Mattias Johansson.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-497-9
Tryck: Just Nu, Västerås 2016.

Innehåll

Innehåll	4
Sammanfattning.....	5
Inledning.....	6
Utredningsområdet	6
Syfte.....	8
Metod och genomförande	8
Referenser.....	9
Kartmaterial	10
Litteratur.....	10
Tekniska och administrativa uppgifter	11

Figur 1. Undersökningsområdet vid sjön Glan, markerat med röd ring, på utdrag ur terrängkartan.
Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Med anledning av att Norrköpings kommun planerar för exploatering av en del av fastigheten Odensåker 4:1, Kullerstads socken, i ett område som är intressant ur fornlämningssynpunkt, har Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) utfört en arkeologisk utredning, etapp 1. Utredningen har omfattat ett ca 6 800 m² stort område i huvudsak i äldre granskog.

Den nu genomförda utredningen har syftat till att klargöra om fornlämningar kommer att beröras av exploateringen. Utredningen har inom ramen för etapp 1 omfattat dels arkiv- och kartstudier, dels därefter följande fältinventering.

Inget av antikvariskt intresse påträffades vid den arkeologiska utredningen.

Inledning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har efter beslut från Länsstyrelsen i Östergötlands län den 17 september 2015 (dnr 431-6710-15) genomfört en arkeologisk utredning, etapp 1, inför Norrköpings kommuns planer på att exploatera delar av fastigheten Odensåker 4:1, Kullerstads socken. Beslut fanns även om en arkeologisk utredning, etapp 2, men eftersom inga skäl fanns till att göra några markngrepp utfördes endast en första etapp omfattande arkiv- och kartstudier samt inventering.

Utredningsområdet har omfattat ca 6 800 m² skogsmark strax söder om sjön Glan. Inventeringsförhållandena har varit gynnsamma.

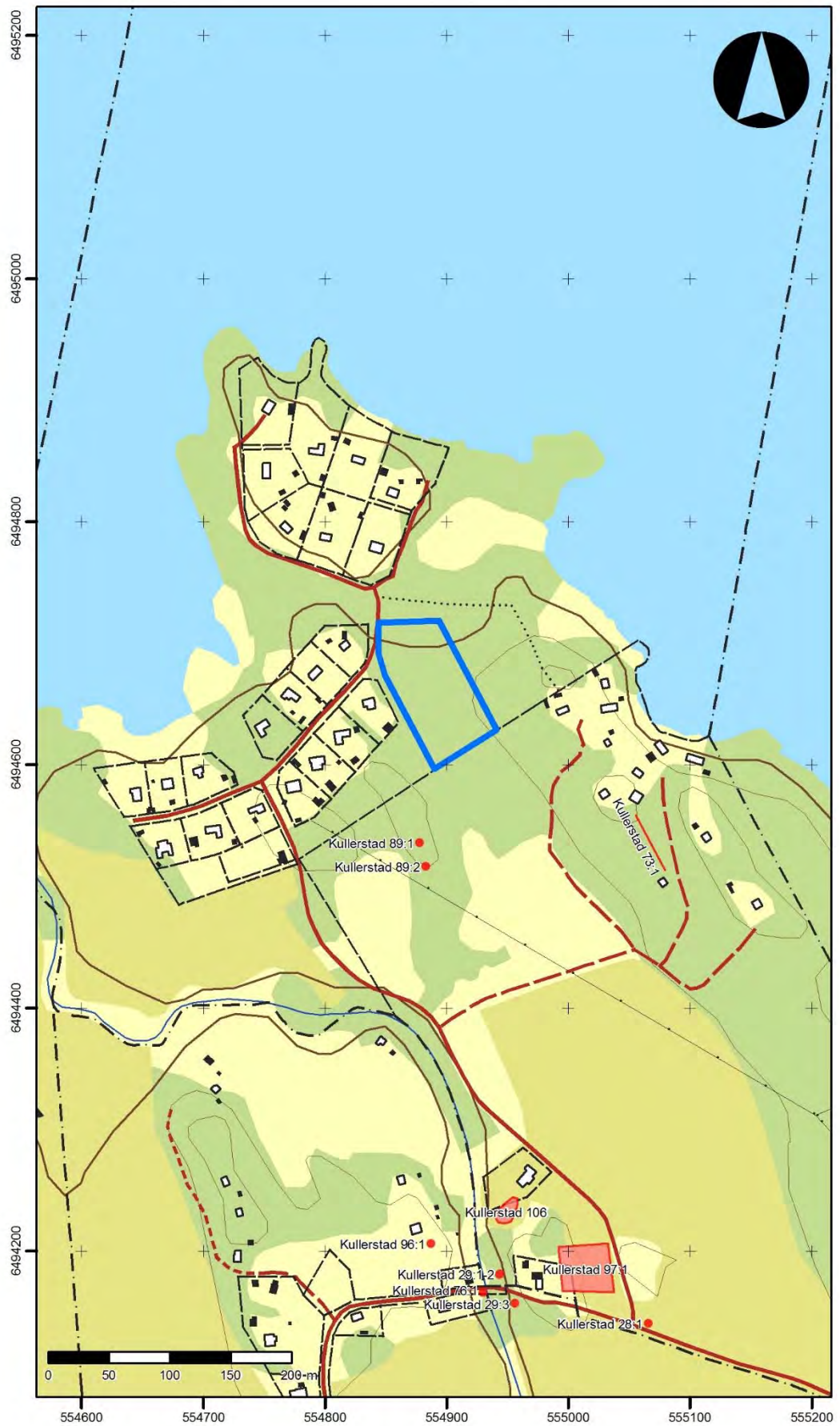
Fältarbetet utfördes eftermiddagen den 9 november 2015 av Mattias Johansson. De förberedande arkiv- och kartstudierna utfördes även de av Mattias Johansson.

Utredningsområdet

Utredningsområdet var en ca 6 800 m² stor, närmast rektangulär yta strax nordost om samhället Skärblacka. Den utgjordes av den inre delen av en mindre udde vid sjön Glans södra strand, mellan Hagnerydsviken i väst och Sandviken i öst. Området omfattar huvudsakligen äldre, gles granskog med endast obetydlig undervegetation. Sikten har därmed varit god och förhållandena för inventering mycket gynnsamma. Delar av utredningsområdet hade nyligen använts för ridning. Terrängen sluttar mot norr och väster och ligger utifrån detaljplanskartan på nivåer mellan 24 och 30 m ö.h.

Glan utgör som del av Motala ström en betydande kommunikationsled genom Östergötland och ett rikt fiskevatten har närt människorna runtomkring. Stränderna kring Glan har varit strategiska platser för bosättning allt sedan landhöjningen lyfte dem ur havet. Glan snördes av från Östersjön mot slutet av stenåldern, men mikrotopografien inom just utredningsområdet ses som mindre gynnsamt för äldre bosättningar.

Hörande till järnåldern finns en rad centralplatsindikerande och sakrala ortnamn i området söder och öster om Skärblacka (Odensåker, Gillberga, Väsby, Vi, Ullevi, Högstad, osv.). Alla ligger runt omkring en nu utdikad sjö, Laxfjärden, som i begränsad omfattning ännu fanns kvar på 1800-talet. En bäck som avvattnade denna sjö mynnar i Hagnerydsviken strax utanför utredningsområdet. Några hundra meter söder om utredningsområdet är den s.k. "Gunnars bro" (RAÄ Kullerstad 76) slagen över samma bäck, och från platsen är två runstenar kända (RAÄ Kullerstad 29:1; RAÄ Kullerstad 69), varav en ännu finns kvar och den andra nu står uppställd vid Kullerstads kyrka. Själva bron finns omnämnd på den ena och Gunnar, som dött västerut, på båda. På den kvarvarande runstenens underdel finns ett 10-tal skålgropar (RAÄ Kullerstad 29:2; Svärdström 1969). Strax norr om "Gunnars bro" ligger en mindre boplats (RAÄ Kullerstad 106) undersökt av Östergötlands länsmuseum 2008, med en påträffad härd, ett stolphål och kulturlager (Björkhager 2009). Den närmaste fornlämningsmiljön i anslutning till utredningsområdet utgörs av tvåstensättningar (RAÄ Kullerstad 89:1–2), som ligger ca 60 m utanför utredningsområdet i söder. Slutligen kan även nämnas en ca 50 m lång stensträng (RAÄ Kullerstad 73) som börjar ca 130 m utanför utredningsområdet i sydost, men som enligt FMIS ger ett sentida intryck och som därför inte givits fornlämningsstatus.

Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan visande utredningsområdet (blått) med kringliggande RÅA-nr (rött; jfr tabell i figur 3). Skala 1:5 000.

RAÄ-nr	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning
Kullerstad 28:1	vägmärke	fornlämning
Kullerstad 29:1	runristning	fornlämning
Kullerstad 29:2	hällristning	fornlämning
Kullerstad 29:3	minnesmärke	övrig kulturhistorisk lämning
Kullerstad 73:1	hägnad	övrig kulturhistorisk lämning
Kullerstad 76:1	bro	övrig kulturhistorisk lämning
Kullerstad 89:1	stensättning	fornlämning
Kullerstad 89:2	stensättning	fornlämning
Kullerstad 96:1	stensättning	fornlämning
Kullerstad 97:1	lägenhetsbebyggelse	övrig kulturhistorisk lämning
Kullerstad 106	boplat	fornlämning

Figur 3. RAÄ-nr ur FMIS i anslutning till utredningsområdet (jfr figur 2).

Syfte

Det övergripande syftet med utredningen utifrån Länsstyrelsens förfrågningsunderlag har varit att fastställa om fornlämningar berörs av den planerade exploateringen samt i så fall så långt möjligt beskriva dessa. En uppdelning av ärendet i två etapper var planerad, där etapp 1 skulle omfatta arkiv- och kartstudier med efterföljande fältinventering och etapp 2 utredningsgrävning på ytor där fornlämningar misstänktes kunna förkomma och som identifierats under etapp 1. Eftersom inga sådana ytor kunde identifieras genomfördes dock aldrig någon etapp 2.

Resultatet syftar till att utgöra ett fullgott underlag för den fortsatta besluts- och planeringsprocessen.

Metod och genomförande

Utredningens etapp 1 genomfördes genom *fältinventering* föregången av *kart- och arkivstudier*. Utredningens data har bearbetats i GIS-miljö med hjälp av ArcGIS 10. Utredningen inleddes därmed med kart- och arkivstudier för att ge ett kunskapsunderlag inför den fortsatta utredningen. Följande underlagsmaterial har använts i studierna:

- Historiskt kartmaterial, från karttjänsten *Historiska kartor* på Lantmäteriets webbplats. Här ingår material från Rikets allmänna kartverk (RAK), Lantmåterimyndighetens arkiv (LMA) och Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS).
- Strandnivåkarta i skala 1:25 000, tillhandahållet av Sveriges geologiska undersökning (SGU) genom webbtjänsten *Kartgeneratorn*.
- Det digitala fornminnesregistret, *FMIS*, online på RAÄ:s webbplats. Liksom det där förekommande kartlagret ”SGU jordart”, dvs. Sveriges geologiska undersökningens *jordartskarta*, samt ”Terrängskuggning”, baserat på *Lidar/LAS-data*.
- *SHMM:s lösfyndregister*, genom webbtjänsten Sök i samlingarna, online på museernas webbplats.
- *Ortnamnsregistret i Uppsala (OAU)*, tillhandahållet online på webbplatsen för Institutet för språk och folkminnen (SOFI).

Vid kart- och arkivstudierna har delar av det historiska kartmaterialet rektifierats. Härvid kunde konstateras att udden med utredningsområdet under historisk tid hört till byn Odensåkers utmark utan spår efter bebyggelse, ens i form av lägenhetsbebyggelse som torp eller backstugor. Området finns karterat bl.a. på en yngre geometrisk karta från 1697 och i samband med storskiftet 1807 (LMS D54-20:1; D54-20:2). Höjddata, lösfyndsuppgifter och jordartskartor har även beaktats för att kunna ge stöd åt eventuella presumtiva boplatsytor, men inget utifrån detta uppräknade material kan användas för att argumentera för några sådana ytor inom området.

På kart- och arkivstudierna följde en fältinventering, som genomfördes under en eftermiddag. För att effektivisera och kvalitetssäkra denna, användes s.k. *track log*-funktionalitet för GPS, så att man kunde följa var i terrängen man tidigare vandrat. Vid inventeringen besöktes även de båda näraliggande stensättningarna (RAÄ Kullerstad 89:1–2), vilka kunde urskiljas liggande på en mindre höjdrygg. Utifrån en tanke kring synvidd, liksom eventuellt även åtkomst, tycktes stensättningarna snarare ansluta som markörer till en miljö söder om dem, än till udden och strandmiljön norr om dem. Detta intryck förstärktes av dagens situation med övergången till ett mer öppet landskap mot söder.

Vid fältinventeringen framkom ingenting av antikvariskt intresse och som redan nämnts kunde inga presumtiva boplatslägen identifieras, varför en arkeologisk utredning, etapp 2 aldrig kom att utföras. KM:s bedömning är att ytan saknar sådana kulturmiljövärden som skulle kunna hindra vidare explotering av utredningsområdet. Notera dock att det är Länsstyrelsen och inte KM som ger tillstånd till fortsatta åtgärder inom området.

*Figur 4. Foto från sydväst över en del av utredningsområdet. Spår efter ridning förekom på ytan.
Foto: Mattias Johansson.*

Referenser

Kartmaterial

Kartmaterialet har i sin helhet varit tillgängligt via tjänsten *Historiska kartor* på Lantmäteriets webbplats <<https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor/>>.

LMS D54-20:1. *Geometrisch Affrijtning Öfver Wäsby och Onsäckers By, belägne uti Östergötland, Memmingz häradb och Kullersta Sochn Affmätte 1697*. Anders Nilsson 1697. Lantmäteristyrelsens arkiv.

LMS D54-20:2. *Charta öfver Odensäckers By. Belägen i Kullersta Sochn och Memmings Härad Af Östergötland*. Jonas Borgstrand 1807. Lantmäteristyrelsens arkiv.

Litteratur

Björkhager, V. 2009. *Boplatsen vid havet. Arkeologisk förundersökning. RAA 106. Odensäcker 5:4. Kullerstads socken, Norrköpings kommun. Östergötlands län.* (Rapport 2009:97). Östergötlands länsmuseum, Linköping.

Svärdström, E. 1969. *Runstensfyndet i Kullerstads bogårdsmur. Östergötland. Meddelanden 1969 från Östergötlands och Linköpings stads museum.* Linköping

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM projekt nr:</i>	KM15094
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-6710-15, 2015-09-17
<i>Undersökningsperiod:</i>	2015-11-09
<i>Utredningsområde:</i>	6 800 m ²
<i>Personal:</i>	Mattias Johansson
<i>Länsstyrelsens handläggare:</i>	Bertha Ekstrand Amaya
<i>Belägenhet:</i>	Odensåker 4:1, Kullerstads socken, Norrköpings kommun, Östergötlands län och landskap.
<i>Fastighetskarta:</i>	64F9FS Skärblacka
<i>Koordinatsystem:</i>	SWEREF99 TM
<i>Koordinater:</i>	N 6494595–6494720; E 554840–554945
<i>Höjdsystem:</i>	RH2000
<i>Inmättningsmetod:</i>	GPS (Trimble Juno 3B)
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Ingen dokumentation förutom rapporten arkiveras.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd tillvaratogs.

